

DÖNEMİN TÜRK BASININDA ANZAVUR OLAYI

Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ*

GİRİŞ

Mondros mütarekesinden sonra yaşanan gelişmelerden dolayı içerde birlik ve dirliğin sağlanması yolundaki faaliyetler özel bir önem taşımıştır. Bu nedenledir ki Mustafa Kemal Atatürk Samsun'a çıktıktan sonraki etkinliklerinde yalnızca Rum ve Ermeni faaliyetlerinin giderilmesine değil aynı zamanda milleti tek vücut haline getirebilecek olan çalışmalara da gereken önemi vermiştir. Çünkü yabancı işgal ve müdahaleleri, Ermeni ve Rum faaliyetleri kadar tehlikeli olan bir konu da ülke genelinde dış güçlerin teşvik, destek ya da aldatmalarıyla yürütülen yıkıcı, bölücü ve bozguncu propagandaların yol açtığı gelişmelerdi. Bundan ötürü Mustafa Kemal Atatürk bir yandan yabancı işgal ve müdahalelerine karşı protesto ve mitingler yapılmasını teşvik ederek ulusal bilincin gelişmesine ve yerel Kuva-yı Milliye güçlerinin artmasına çalışırken diğer yandan direniş hareketini bütünleştirmeye, halk desteğini sağlayarak milli iradeye dayanan bir merkezî yönetim örgütü oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda karşı propaganda ve eylemlerle mücadele hayatî bir önem taşımıştır.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni emanet ettiği gençlere;

"... İstiklâl ve Cumhuriyetine kast edecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her kö-

* Gazi Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

şesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri, şahsî menfaatlerini müstevlilerin siyâsî emelleriyle tevhid edebilirler. Millet fakr ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir¹ ...”

sözleriyle hitap ederken aslında tamamen Milli Mücadele'nin yapıldığı şartlara atıfta bulunmuştur. Milli Mücadele yıllarında İngilizlerce desteklenen iç düşmanların en tehlikelisi ise belki de Anzavur olmuştur. Ancak Anzavur'un melanetlerinin ardında yoğun bir zararlı propaganda desteği vardır. Böylece aldatılanlar -gaflet ve dalalet ile- hıyanet erbabının yanında yer almışlardır. Bu nedenle Anzavur olayıyla ilgili olarak olumsuz propagandalarla mücadele etmek çok önemli olmuştur.

Bu makale -kullanılan diğer kaynaklar dışında- karşıt iki gazetenin yayınları üzerine kurulmuştur. Fakat biri Kuva-yı Milliye'nin diğeri ise Milli Mücadele'ye muhalif olanların görüşlerini açıkça yansıtan bu iki gazeteye değinmeden önce konuyla ilgisi bakımından olumsuz propagandalarla mücadelenin önemi üzerinde durulacaktır.

I. OLUMSUZ PROPAGANDALARLA MÜCADELENİN ÖNEMİ

Mustafa Kemal İstanbul'daki bazı mühim kişilere gönderdiği bir mektupta² Anadolu'nun saf ve mukaddes milli emellerini muzır bir şekilde infirada uğratan siyâsî ve gayri milli propagandalardır demektedir ki hadiselerin cereyan tarzı da bunu doğrulamaktadır. Ahmet Rıza Bey de aşağıdaki cümleleriyle konuya ışık tutmaktadır:

¹ Kemal ATATÜRK, *Nutuk (1919-1927)*, (Bugünkü dille yayına hazırlayan: Zeynep KORKMAZ), Ankara, 1998, s.607-608.

² Mazhar Müfit KANSU, *Erzurumdan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara, 1988, s.143.

"... İngiliz polisi... halkı bölerek birbirine düşürmek veya taraflardan birinin teveccühünü elde etmek gayesiyle siyasi irtikâb ve irtişâlar planlamakta, serseriler silahlandırılarak maaşa bağlanmakta, İtilaf kuvvetleri sansürü mahalli Türk basınıni susturmakta, kurbanın: Hırsız var! Hırsız var! diye haykırmasını önlemek için ağzını tıkamak vazifesini bizzat müteceviz üstlenmektedir³."

Milli Mücadele bakımından pek tehlikeli bir vaziyet arz eden zararlı propagandanın önlenmesi yolundaki faaliyetler Hey'et-i Temsiliye dönemine kadar gider. Rauf Bey'in Sivas Kongresi'ndeki şu sözleri gayet önemlidir⁴:

"Propaganda için bir gazete çıkarılacaktır; arkadaşlarımızdan bir hey'et bazı evrakımızın neşri ve yazılar yazılmasıyla meşgul olmalıdır; kongre dağıldıktan sonra herkes kendi hususî işleriyle meşgul olur; bunu şimdiden halletmelidir."

25 Ekim 1919 tarihli bir Hey'et-i Temsiliye kararı da konunun ihmal edilmediği göstermektedir:

"İslam akvam-ı muhtelifesi beyninde nifaki mucib olacak bir mahiyette idare-i lisan eden Bolu'da münteşir Dertli gazetesinin bu kabil neşriyatının adem-i lüzûmu Düzce'den vaki olan ihbar üzerine Bolu Hey'et-i Merkeziyesine yazıldı"⁵.

...Mustafa Kemal (Atatürk) , Milli Mücadele Dönemi'nde basın konusunda gayet tedbirli ve öncü bir şahsiyet olarak göze çarpmaktadır: Mustafa Kemal tarafından 14 Eylül 1919'da Sivas'ta çıkarılmaya başlanan İrade-i Milliye⁶ Sivas Kongresi kararlarının yayılmasında etkili olmuştur.

3 Ahmed Rıza, **Batı'nın Doğu Politikasının Ahlaken İflası** (Çeviren: Ziyad Ebuzziya), İstanbul, 1988, s.43.

4 Uluğ İGDEMİR, **Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları**, Ankara, 1986, s.104.

5 Bekir Sıtkı BAYKAL, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Ankara, 1989, s.24.

6 Koloğlu'nun belirttiği üzere gerek İrade-i Milliye ve gerekse Hakimiyet-i Milliye'de bizzat Atatürk'ün kaleminde çıktığı ya da O'nun tarafından dikte ettirildiği bilinen başyazılar pek çoktur. Bkz: Orhan KOLOĞLU, **Türk Basını (Kuvayi Milliye'den Günümüze)**, Ankara, 1993, s. 26.

Yine Hakimiyet-i Milliye'nin yayın hayatına başlaması, Anadolu Ajansı'nın kurulması da Mustafa Kemal'in konuya verdiği önemi kanıtlar. Ayrıca Mustafa Kemal zararlı faaliyetleri önlemek ve basın yoluyla halk arasında karışıklık çıkarılmasına mani olmak için sansür kararları da almış ve bu arada Sansür ve Matbuât İstihbârât-ı Umûmîyesi'ni de kurmuştur.⁷ Çünkü Ali Kemal gibi Milli Mücadele düşmanları, kalemleriyle yaydıkları zehirlerle masum insanları aldatmaktaydılar. Öte yandan bilerek ve isteyerek hıyanet yolunu şuurlu bir şekilde seçenlerin yanı sıra, gaflet ve dalalete içinde bulunan ya da bulunması muhtemel olanların tez elden uyarılmaları, Milli Mücadele için kazanılmaları, eğer bu mümkün olmazsa etkisiz hale getirilmeleri gerekiyordu. Mustafa Kemal olumsuz propagandalarla mücadele konusunda kararlılıktan hiç ayrılmamıştır:

"... Damat Ferit'çiler Milli Teşkilâtı Türk ve Dünya kamuoyunda kötüleme metodunu iki lekeleme kalıbına dökmüşlerdir: "Teşkilat-ı Milliye" bir İttihatçılıktı. İttihat ve Terakki hortlayıştı idi. Bu itham tutmazsa bir başkası vardı. Milli Teşkilât Bolşevikti. Akın akın Bolşevike Anadolu peşkeş çekiliyordu.

Yenigün gazetesinin Sivas muhabirine, Atatürk ilk beyanatını bu suçlamaları reddederek vermiştir..."⁸

I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin tasfiyesiyle sonuçlanması ve hatta Anadolu'nun dahi düşman çizmeleri altında çiğnenmesinden duyulan hoşnutsuzluğu da kullanarak Damat Ferit, Cihan Harbi'nin sorumlusu olarak ittihatçıları yargılamak yoluna gidiyordu.⁹ Aklınca hem intikam alıyor hem de Avrupa kamuoyuna ve bilhassa İngiltere'ye şirin görünüyordu. Milli Mücadeleciler aleyhinde bir hava yaratmak için propagandaya girişince bir taşla üç kuş vurmaya düşünüyordu. Damat Ferit, İttihatçılardan intikam almak, kin ve nefretle onları yok etmek kararlılığıyla idamlara

7 Yücel ÖZKAYA, *Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara, 1989, s.51-58.

8 Tarık Zafer TUNAYA, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul, 1981, s.74.

9 Kâmuran GÜRÜN, *Ermeni Dosyası*, Ankara, 1985, s.40.

kadar varan bir yol almışsa da yaptığı kötülüklerle düşmanların işini kolaylaştırmıştır.

Milli Mücadeleyi baltalamak için yapılan suçlamalara, Mustafa Kemal ve arkadaşları gereken tedbirleri almak suretiyle cevap vermişlerdir: Sivas Kongresi'ne katılan temsilciler İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni diriltmeye çalışmayacaklarına, siyasî partilerin isteklerine hizmet etmeyeceklerine yemin etmişlerdir.¹⁰ Ayrıca Mustafa Kemal'in Bolşeviklikle ilgili ithamları katî surette reddettiğini görmekteyiz.¹¹

Bütün bu propaganda mücadelesinin en önemli aracı, dayanağı, eksenini, -teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı yeni iletişim vasıtaları da henüz olmadığından- etkisi tartışılmaz olan gazetelerdir. Basındaki, Kuyucu Murat Paşa misâli bu çete sürüsünün küçüğü, büyüğü temizlenmelidir. Taş üstünde taş, ittihatçı omuz üstünde baş bırakmamak lazımdır¹² şeklindeki suçlamalar ise muhaliflerin kararlılığının bir işâretidir.

“TBMM Gizli Celse Zabıtları”nda¹³ da propagandanın Milli Mücadele'deki ehemmiyetini ve gazetelerin lüzum ve fonksiyonunu ortaya koyan çeşitli örnekler vardır:

3.7.1920 tarihindeki gizli celsede Burdur milletvekili İsmail Suphi Bey;

“Bir noktayı daha arz edeceğim. O da dahili fitnelerle irşadın noksanı göze çarptıyor, elimizde bir gazetemiz var: Hakimiyet-i Milliye...”

Fakat Eskişehir'de, Bursa'da bulamazsınız. Ajansı lehü'lhamd son zamanda tanzim edildi. Sırrı Beyin sayesinde, Sırrı Beyin himmetiyle ajans her tarafa gidiyor, fakat vardıği yerde kalmıyor; iki üç

10 Fahri BELEN, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1983, s.111.

11 Enver Ziya KARAL, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul, 1986, s.16-17.

12 Tahsin ÜNAL, *Milli Mücadele Başlarında Mustafa Kemal, Türk Kültürü*, Yıl VII, S.33 (Kasım 1968), s.8-9.

13 TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. I, Ankara, 1985, s.62-72.

kişi istifade ediyor, neşir ve ilân edilmiyor. Demek bir arkadaşımın burada söylediği gibi Meclis ne yapıyor; kimse haberdâr değildir. Ricâ ederim bu hatayı ilerletmesinler. Hususiyle buralarda bir gazete çıkarmak kabilse çıkarılsın. Ulemâ göndermek kabilse gönderelim. Çünkü zuhur eden fitnelerde irşadın noksan olduğu görülüyor, halk zehirlenmiş görülüyor. İrşadın noksanı hissediliyor.”

sözleriyle görüşlerini dile getirir. Antalya Milletvekili Rasih Efendi ise;

"Rüfeka-yı kiram; gerek rüfeka-yı kiramın ve gerek İsmet Beyefendinin izâhâtında en ziyade nazar-ı dikkate çarpan bir şey varsa o da Anadolu'nun her tarafına sirâyet eden İngilizlerin ve İstanbul'un propagandasıdır. Ankara Anadolu'nun ortasında olduğu ve her livadan ve vilâyetten beşer âza olarak intihap edilerek geldiğimiz halde halk hakikatten haberdar olamıyor da, Anadolu'nun en ücra noktalarına kadar İngiliz propagandası intişar ediyor...

...

Halbuki biz beş altı aydır içtima ettiğimiz halde, halkın ruhuna hakikati, kendi teşkilâtımızı sokamıyoruz. Halk, o tarafa daha çok meyleniyor.

Beyefendiler ne dersiniz deyin, bizim halk hükûmetçidir. Bizim halk her vakit için hükûmetten göreceği yumruğun altında ezilir.”

sözleriyle gayet ilginç bir tespitte bulunmuştur. Mustafa Kemal ise şu açıklamayı yapmıştır:

"Propaganda meselesi arasında gazete de mevzubahis oldu. Tabi ait olduğu makam ve mes'ul zevat tarafından bu mesele nazar-ı itibara alınmaktadır. Elde mevcut olan Hakimiyet-i Milliye için bile kağıdımız yok. Fakat bu yoklukları tazmin için maddeten her türlü vasıtaya müracaat edilmiştir. Meselâ Beyefendi biraderimiz bundan bahsediyordu. Zira Hâkimiyet-i Milliye'ye en güzel makale

yazan kendisidir ve bunun neden dolayı vücûda getirildiğini biliyorlar. Tabi şâyân-ı arzudur ki yalnız Hakimiyet-i Milliye gazetesi değil, beş on tane gazete daha çıkarılabilsin ve hatta ecnebi gazeteler çıkarılsın; bunlar şâyân-ı arzudur. Bu hususta da esbâbi mevcûde ve mümkineye tevessül edilmemiş değildir.”

İsmail Suphi Bey, Rasih Efendi ve Mustafa Kemal Paşa'nın T.B.M.M. gizli celse zabıtlarında yer alan bu konuşmaları yan yana getirilince, gazetelerin Milli Mücadele'de Kuva-yı Milliye'nin, Hey'et-i Temsiliye'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve Mustafa Kemal Paşa'nın sesini en iyi bir şekilde duyurmak için elzem olduğu anlaşılmaktadır. 28 Eylül 1920 tarihinde Atatürk'ün söylediği şu sözler de hem basma verilen önemin ve hem de basınla ilgili tartışmaların sürdüğünün bir göstergesidir:

"Bir de memlekette matbuat var mıdır denilmiş. Yani memlekette matbuatın olmadığından bahs olunmuş. Filhakika Efendiler, Anadolu'da bir sene evvel, altı ay evvel, sekiz ay evvel matbuat denecek bir şeyler yoktu. Bunu cümlemiz biliriz. Fakat bugün hakikaten Anadolu'da matbuat vardır ve bu matbuat, yine Anadolu'da vuku bulan mesainin neticesidir. Hemen hemen mühim bir merkezimiz yoktur ki orada bir gazete çıkmamış olsun. Demek ki Anadolu'da matbuat vardır. Binaenaleyh matbuat ihmal edilmemiştir. Efendiler; bu matbuatın vücut bulması için ilk teşebbüsler yapılmış ve vücut bulmuştur. Hayatlarını idame ettirmek için maddi muavenet; fakat ihtimal ki mevzubahis lâzım gelen en mühim ve hakiki muavenet, fikri muavenet olacaktır ki bu yapılmıştır..."¹⁴

Bu dönemde, İstanbul basınının Milli Mücadeleye yakın olan kesiminin eli kolu bağlıdır. "Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nden" gönderilen şu tebliğ bu gazetelerin gördüğü baskıyı açıklamaya yeter:

"Hukuk-ı Milliye'mizin müdafaası yolunda her taraftan cemiyetimize telgraflar gelmektedir. Bu telgraflar cemiyetimizin mer-

14 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I (Toplayan Nimet Arsan), Ankara, 1961, s.125.

kezinde ta'lik edilerek erbâb-ı matbuatımıza isma' olunmakta ise de gayet tarafgîrâne bir surette idare edilen ecnebi sansürü bunlardan kısm-ı aziminin neşrine imkân bırakmamaktadır. İstanbul matbuatının ne gibi tazyikâta tâbi olduğunu bilmeyenlerde, matbuatımızın Maraş, İzmir fecâyii gibi hâdisâta lâkayd kaldığı zannı hasıl olmaktadır. Cemiyet hey'et-i merkeziyesinin 23 Şubat tarihli ictimanda bir gûnâ süütefehhüme mahâl kalmamak üzere hakikatın Anadolu halkı efkâr-ı umumiyesine arzına karar verilmiştir¹⁵."

Yayınlanan bu tebliğle, İstanbul basınının düşman emellerine hizmet etmeyen kalemleri üzerindeki sansür baskısı kamuoyuna duyurulmuştur. Hal böyleyken kimi iç ve dış çevrelerce hız verilen olumsuz propaganda Yunan istilasına zemin hazırlamıştır. Balıkesir ve Bursa'nın düşmesine yol açan Yunan saldırısının ardından Mustafa Necati Bey'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Saruhan Milletvekili sıfatıyla yaptığı şu konuşma bu konuda şüpheye yer bırakmamaktadır:

"Önümüzde gayet feci bir manzara var. Bir yıldan beri memleket müdafaasını üzerine alan ve canını feda edercesine çalışarak şimdiye kadar Yunan vahşilerini memlekete sokmayan cephelerin elim yıkılışı!

...

... Bizim cephelerimizi düşüren ve düşmanı korkusuz ilerleten kuvvet zannetmeyiniz ki, düşmanın yalnız üstün olan kuvvetidir. Hayır, düşmanın Ferit Paşa hükûmeti ile işbirliğidir. Düşman bugünkü vaziyete propaganda ile hâkimdir. Elli süvari Kermasti'yi, Karacabey'i düşürmüştür. Bu sırf propagandadır. Çünkü daha düşman gelmeden düşmanın iç azaları düşman için hazırlık yapmıştır. Meselâ Kermasti ve Karacabey daha düşman gelmeden boşalmıştır. Bursa'da bazı halk toplanmış ve düşmanla harp edip etmemeyi düşünmüştür..."¹⁶

¹⁵ İzmirle Doğru, 12 Mart 1920, No:41.

¹⁶ Samet AĞAOĞLU, *Kuvayı Milliye Ruhu*, Ankara, 1981, s.112-113

Bölgeyi ve cepheyi yakından bilen, silahıyla ve kalemiyle düşmanlara karşı savaşıyan Mustafa Necati Bey'in, bu işgalin ardından yaptığı açıklama yıkıcı propagandanın yol açtığı felâketi ortaya koymaktadır. Akıncı¹⁷da, zararlı propagandanın meydana getirdiği durum hakkında verdiği bilgilerle Mustafa Necati Bey'i doğrulamaktadır:

"... Zira o menhûs nazariye, müdâfaa olursa kasaba yanar nazariyesi herkesin fikrini gıcıkıyor, daha doğrusu muhalefet propagandası bütün vahşetiyle icra-yı tesir ediyordu. Hülâsa bir kaç gün sonra yani 8 Temmuz 1336 (1920) da düşman ufak bir mukavemetten sonra Bursa'ya girdi..."

Eğilmez¹⁸de;

"Bir çokları işgal kuvvetlerine karşı halkımızın uysal davranış göstermesinden şikâyet edebilirler, yalnız şunu unutmamalıdır ki halkın gözleri Yunan askerine gülse de kalplerinin kan ağladığı bir gerçektir."

ifadesiyle yine Mustafa Necati Bey'i doğrulamaktadır. Çünkü içi kan ağlayan halkın çaresizlik psikolojisiyle meydana gelen teslimiyeti mevcuttur.

II. KUVA-YI MİLİYESİ BASINDA ANZAVUR OLAYI

Anzavur olayı Kuva-yı Milliye karşıtı hareketlerin belki de en önemlisidir. Çünkü diğer bağlantılarının yanı sıra Ahmet Anzavur'un Kafkas göçmenleri üzerindeki şahsî nüfuzu¹⁹ ile Millî Mücadeleyi -ulusal birliği zedeleyerek- temelinden sarsabilecek gelişmelere yol açtığı kesindir. Anzavur olayının meydana geldiği ve etkilediği bölgeler ile çevresinin yer-

17 İ. Ethem AKINCI, *Demirci Akıncıları*, Ankara, 1989, s.6

18 Mümtaz Şükrü EĞİLMEZ, *Millî Mücadelede Bursa*, (Hazırlayan: İhsan İlgar), İstanbul, 1981, s.195

19 Enver KONUKÇU, *Heyet-i Temsiliye İzmit İlişkileri, I.Uluslararası Atatürk Sempozyumu* (21-23 Eylül 1987), Ankara, 1994, s.1049-1051.

liler, Balkan ve Kafkas göçmenleri ve gayrimüslim unsurları içeren nüfus yapısı istismara açık ve yıkıcı propagandaya uygun bir zeminin varlığının kanıtıdır. Yoğun ve yaygın bir olumsuz propaganda ile desteklenen Anzavur karşısında, Kuva-yı Milliye basını da halkı uyarmak için sesini yükseltmiştir. Ancak bunlardan bir tanesi tam isyan bölgesinde yer aldığından dolayı ayrı bir önem taşır. Bu nedenle Kuva-yı Milliyeci basını temsilen bu gazetenin yayınları üzerinde durulacaktır:

İzmire Doğru* daha 16 Kasım 1919 tarihli ilk sayısında Said Molla'nın gazetesi hakkında şu haberi vermek suretiyle hangi tarafta olduğunu açıkça ortaya koymuştur:

"Türkçe İstanbul Gazetesinin İslâmiyeti Tahkiri

İstanbul rüfekâmızda gördüğümüze göre Yeni İstanbul gazetesinin din-i mübin-i İslâm'a tecâvüz ederek, uzun uzadıya bir makale derc etmiş olması Zat-ı Hazret-i Hilafetpenâhînin teessüf-i hümayunlarını mücib olmuş ve Darü'l Hikmetü'l İslâmiye bu tarruz-ı şenii protesto eylemiştir. Yeni İstanbul gazetesi intişârından beri bir maksad-ı menfûr takib etmekte ve beynü'l İslam tefrika ilgasına çalışmaktadır.

Şu son hareket-i mezkûr gazetenin sâhib-i imtiyâz ve ser muharriri Said Molla'nın nasıl bir vicdan taşıdığını göstermektedir. Sefil kanaatler uğrunda memleketi fekâkete sürükleyenler için hükûmetin icraatuna muntazırız²⁰."

* 16 Kasım 1919-27 Haziran 1920 tarihleri arasında Milli Mücadele bakımından stratejik bir yer olan Balıkesir'de Kuva-yı Milliye Karargahında Daire-i Mahsusa'da yayınlanan **İzmire Doğru** kendi deyimiyle "Hareket-i Milliyenin hadim ve mürevvicidir". Ayrıca klışesinin hemen altında "Amâl-i Milliyeyi müdafaa edecek yazılar kabul edilir" açıklaması yer almaktadır.

30 Haziran 1920'de Balıkesir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine yayın hayatı sona eren **İzmire Doğru**'nun imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Hüseyin Vasıf(Çınar) ve başyazarı Mustafa Necati'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Milli Eğitim bakanları arasında yer almaları ve önemli değişikliklerin onların dönemlerine rastlaması da gazeteyi ilgi çekici kılan nedenler arasında yer almaktadır.(Mustafa Necati Hakkında bakınız:Mustafa ESKİ, **Cumhuriyet Devrinde Bir Devlet Adamı: Mustafa Necati** , Ankara, 1999.) Şapolyo'nun dört bin kadar basıldığı ve Balıkesir'in işgali üzerine yazarlarının Ankara'ya geldiğini kaydettiği İzmire Doğru, dönemin en önemli propaganda vasıtası olan gazeteler arasında Milli Mücadeleye bağlılığı ile seçkinleşmektedir.(Enver Behnan ŞAPOLYO, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın**, Ankara, 1971, s.207.)

20 **İzmire Doğru** , 16 Teşrin-i Sani , 1335, No:1.

İzmire Doğru'nun daha işin başındayken gösterdiği hassasiyet gerçekten övgüye değer. Çünkü Yeni İstanbul (ya da Türkçe İstanbul) gazetesinin yayın hayatının başından beri gerçekleştirdiği zararlı faaliyetlere dikkat çekerek durumu tespit etmiştir. İzmire Doğru'nun vaziyeti abartmadığını "Said Molla"nın İngiltere'ye yaltaklanmak amacıyla ölçüyü tamamen kaçırması²¹ üzerine İstanbul'da sansür işiyle uğraşanların -tepkilerden çekinerek- Türkçe İstanbul'un bazı yazılarını çıkarmak zorunda kalmalarından anlamak mümkündür.

Manyas Bölgesinde başlayarak çevreye de yayılan Anzavur Ahmet isyanı Ekim 1919 tarihinde çıkmış fakat uzun uğraşılardan sonra kesin olarak başarısızlığı uğratılmıştır. İzmire Doğru'nun ilk zamanları bu isyan alevinin söndürülmeye çalışıldığı günlere rastlamaktadır. İzmire Doğru olayın öneminden ötürü daha ikinci sayısındaki başmakalesinde²² bu konuyu temas ediyor ve diyor ki:

"... Türk hiç istemezdi ki, karşısında silahını elinden almak isteyen bir kardeş, kalbine hançer sokmak arzu eden bir dindaş bulunsun... Fakat ihtiras ile fesat ve denâet doğuran bir kitle-i sefile bu arzu edilmeyen fesadı yaratmağa çalışıyor... Gizli emellerle koltuk ve mevki için çalışanlara kemâl-i cesaretle şunu ilân ediyoruz ki:

...

Yaptığınız propagandanların kanlı neticeler yarattığı şu dakikalarda ne kazandınız?

Sukûnet ve asayişin madûniyetini isbât için ihtilâl ve isyân yaratmağa çalışan vesikalarınız bugün milletin gözü önünde bulunuyor."

Böylece kardeş kavgasının yabancı emellerine, hâince propagandaların tesiriyle, nasıl hizmet ettiği ortaya konuluyordu. Fakat bu isyanın varlığı

²¹Gotthard JAESCHKE, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1991, s.3.

²²"Sefil Emeller, Hainane Propagandalar", *İzmire Doğru*, 20 Teşrin-i Sani 1335, No:2(imzasız)

Milli Mücadele bakımından öylesine büyük tehlikeler meydana getirmiştir ki bunun dönemin en mühim isyan hadisesi olarak zikredilmesi dahi mümkündür. Bundan ötürü başmakalesinin hemen yanındaki diğer sütunlarını da bu üzücü olaya ayıran İzmirli Doğru “Anzavur Ahmed Hadisesi” başlıklı bir özet yayınlanarak okuyucularını bu konuda aydınlatmaya çalışmıştır:

“Yirmi gün kadar evvel alınan mevsûk haberlere nazaran memleketin istiklâlîni, milletin vahdet ve nâmûsunu kurtarmak gibi bir emel-i mübeccel ile hareket eden Kuva-yı Milliye aleyhine teşkilât yaparak âmâl-i hasiselerini temin etmek isteyen bazı eşhâs icrâ-yı faâliyete başlamıştı. Merkezi İstanbul'da bulunan bu hainâne teşkilâtın esâs faâliyeti ... şimdiye kadar memleketin başına felâket getirmekten başka bir şey yapamayan Dâmâd Ferid Paşa hükûmetini tekrar mevki-i iktidâra getirmektir...”

Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi adına verdiği kararla, Sivas Kongresi sonrasında Anadolu'nun İstanbul'la her türlü ilgisini keserek Damat Ferit Paşa hükûmetini istifa etmek zorunda bırakmıştır. Bu istifayı müteakip Ali Rıza Paşa kabinesi işbaşına gelmiştir. Bu yeni kabine ise Amasya Görüşmeleri ve bu görüşmelerde imzalanan protokollerle bir yandan Heyet-i Temsiliye'yi meşru muhatap konumunda kabul etmiş, diğer yandan irade-i milliyeyi tecelli ettirmek üzere bir seçim yapılarak Meclis-i Mebusan'ın toplanması kararlaştırılmıştı. Böylece İzmirli Doğru yeni durumdan memnun olmayan Damat Ferit ve destekçilerinin entrikalarına dikkat çekmektedir.

Mütareke döneminde, İzmir'in işgalinden önce, hakkında Damad Ferid Paşa hükûmetinden tutuklama kararı çıkıncaya kadar Balıkesir'de Ses gazetesini çıkaran Çantay, hatıralarının Ses'ten iktibaslar kısmında²³ “Şekavet Haberleri” başlığı altında bölgedeki asayişsizliğin yaygınlığına

23 Hasan Basri ÇANTAY, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, İstanbul, 1964, s.51-52

temas etmiştir. Onun öteden beri Balıkesir'de asayışı bozan şakilerden ve asker kaçaklarından bir haylisinin “terk-i silâh ve istimân ettikleri”ni belirttikten sonra, bunların miktarına ilişkin olarak verdiği 422 kişilik liste bölgenin heterojen nüfus yapısını da göstermektedir. Rumlar ve Ermeniler de dahi olmak üzere bölgenin mütecanis olmayan nüfus yapısı, bunun yanı sıra şekavet hadiselerinin yaygınlığı, Balıkesir ve havalisinin Yunan işgal bölgesine yakınlığı ve burada bulunan Türk birliklerinin durumu Balıkesir'in stratejik bakımdan önemini artırdığından, İzmir'e Doğru'nun bölgedeki varlığına ayrıca önem kazanmaktadır.

Anzavur Ahmet hadisesinin tezgahlanmasında bölgenin homojen olmayan nüfus yapısının ve Çantay'ın belirttiği şakilerin de rolü olduğu inkâr edilemez. İzmir'e Doğru'nun bu konudaki hassasiyeti gayet açıktır:

"Çepniler Meselesi

Çepnilerle, Köylüler ve Yörükler arasında uzun zamandan beri tahaddüs etmekte bulunan vekâyi-i müessife bazı zevât tarafından nazar-ı ehemmiyete alınarak bir itilâf husûlüne bez-i gayret olunmuş ve fi mâbad bu gibi hâdisâtın adem-i tekrarı esbâbı temin edilmiştir. Haber aldığımızı göre Çepniler bundan böyle münâsebetsiz âhvâle tasaddi edecekleri elbirliğiyle men' edeceklerini taahhüd etmişlerdir. Bu hususta hizmeti subk eden aşiret reislerinden Mehmed Bey'e teşekkürü vazife biliriz."

İzmir'e Doğru'nun yukarıdaki habere de yer verdiği 23 Kasım 1919 tarihli²⁴ üçüncü sayısındaki başmakalede yine milli birliğin önemine temas edilmektedir:

"Eğer bugünkü devre-i sukûnette dâhili vaziyetimizde keşmekeşler başlar ve biz kalb ve el birliğiyle düşman karşısında bir-

²⁴ "Vaziyet Karşısında Milli Vazifelerimiz" İzmir'e Doğru, 23 Teşrin-i Sani 1335, No:3. (imzasız)

leşmez isek o vakit hakkımızda verilecek olan hüküm arzumuz hifafına olacaktır. Onun için memleketin selameti, vahdetimizin bekası ve harekâtımızın kuvvetiyle kâbildir. Her Türk'ün bugün en mühim vazifesi: Teşkilatın esaslanmasına gayret ve milli harekâtın takviyesine hizmettir."

İzmire Doğru bundan sonraki sayılarında genellikle "Liva Şu'unu" başlığı altındaki haberleri arasında Anzavur Ahmed olayına yer vermektedir. 27 Kasım 1919 tarihli dördüncü sayısında zikrettiğimiz başlık altında "Anzavur Ahmet Mes'elesi" alt başlığıyla çıkan yazıda "Anzavur Ahmed lehinde Balya köylerini dolaşarak propaganda yapmakta olan Gönen'in Mehmed Ali Bey karyesinden Çerkes Canbûlad, kazamız jandarma bölüğü kumandanı tarafından derdest edilmiştir" denilmesi bölgenin mütecanis olmayan etnik yapısını anlamak için ipucu vermektedir.

İzmire Doğru, bundan sonraki yedi sayısının tümünde "Liva Şuunu" başlığı ve "Anzavur Ahmet Hadisesi" alt başlığıyla, öneminden dolayı bu isyana yer vermiştir.30 Kasım 1919 tarihinde mevcut kuvvetleri tamamen dağıtılarak hezimeye uğratılan Ahmed Anzavur kendisini kurtarmak için kaçıktan başka çare bulamamıştır.

Hüseyin Vasıf bir makalesinde Anzavur Ahmed isyanını değerlendirirken şunları belirtmektedir:

"... Gerçi Anzavur'un makasid-i mahsûsâsından biri de Kuvâ-yı Milliye'yi dağıtmak idi. İstanbul'daki Ali Kemal'lerin, Refii Cevad'ların, Said Molla'ların idâre ettikleri ihanetkâr teşkilât ile hâlâ temasta bulunuyordu..."²⁵

Bu ihanetkâr teşkilâtın ne olduğunu söylemeye gerek var mı? İngiliz Muhipleri* Cemiyeti'nin zararlı faaliyetlerini göz önüne alınca, bu ce-

²⁵ Hüseyin Vasıf, Hürşid Paşa'nın Nutku Münasebetiyle, İzmire Doğru, 18 Kanun-ı Evvel 335, No:10.

* Bu cemiyet için bakınız: Cengiz DÖNMEZ, Milli Mücadeleye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhibleri Cemiyeti, Ankara, 1999.

miyetin kurucuları arasında yer alan, Damat Ferit hükümetlerinde Dahiliye Nazırlığı da üstlenmiş olan Ali Kemal'in ve diğerlerinin hangi sâikin tesiriyle bu yola girmiş olurlarsa olsunlar mazur görülecek bir yanları yoktur.

"Liva Şuunu" başlığı altında İzmirli Doğru şunları yazmaktadır:

"Türk Çerkes Kardeşliği"

Kemâl-i memnûniyetle haber alındığına göre Gönen'de memleketin bütüin eşrâf ve ulemâsı ve Kuva-yı Milliye ile Çerkes kardeşlerimizin rüesasından mürekkeb büyük bir içtimâ' yapılmış ve bu içtimâ'da Türk ve Çerkes'in kardeş olduğu ve ebediyyen kardeş olacağı hakikati kat'iyetle tekrâr izhâr edilmiştir.

Türk ve Çerkes İslâmdır, kardeşdir. Dâimâ kardeş yaşayacak olan bu iki unsur arasına tohum-ı nifâk sokmak isteyen şakiler bir takım âmâl-ı sefile ta'kib edenlerdir. Malumü'lesâmi olan eşirrà Türk ve Çerkesler tarafından müştereken takib ve tedib edilecektir esâsâtını ihtivâ eden mukarrerâtın sonra belîğ dualar okunmuş Türk ve Çerkes eşrâf ve ümerâsı derin bir muhabbetle ve memnûniyetle bu mukarrerâtın infâz edilmesine karâr vermişlerdir.

Bu hamiyetkâr kararları pek tabî görüyoruz. İslâmiyet esas-ı mukaddesine tâbi olan Türk ve Çerkeslerin dâimâ yekdiğerlerini kardeş gibi sevecekleri kat'idir.

Ecnebi menfaatine âlet olan eşhâs istedikleri kadar aleyhte uğraşsınlar: Türk ve Çerkes vatanlarına tecâvüz eden mel'ûn düşmanları karşısında müttehid bir kitle olarak milli ve dinî vazifelerini yapacaklar ve sefil düşmanı memlekettten tard edeceklerdir.

Vatanın müdâfaası için teşekkül eden Kuvâ-yı Milliye dâimâ Çerkes kardeşlerinin cephede muâvenet ve fedâkârlıklarını görmekte müftehirdir. İnâyet-i Hak'la ve bu müttehid karar sâyesinde dâimâ ortalığı bulandıran şakiler gürûhu müştereken tedib edilecektir. Bu sûretle en hâin bir düşman her türlü mukaddesâtımızı

çiğnemek için hüccûma hâzırlanırken bütün cihân anlayacaktır ki Türk ve Çerkesler dâimâ olduğu gibi ele vererek ibrâz-ı fedâkârî edeceklerdir²⁶.”

Ahmet Anzavur, 16 Şubat 1920'de Balıkesir'in kuzeyinde Manyas ve Gönen bölgelerinde ikinci defa tam iki ay sürecek yeni ve kanlı bir isyan hareketini başlatmıştır ki bu yeni isyan hadisesinin İzmire Doğru'daki yankıları büyük bir tepki, öfke ve nefretle karşımıza çıkmaktadır:

“On gün evvel Biga'nın, hain ve katil Biga'nın kara toprakları üstünde memleketin büyük ve fedâkâr bir evladı vatandaş kurşunuyla can verdi.

...

Ayyalık önünde attığı ilk kurşun milletinin necâtını ilân etti. Ne kadar yazık ki Biga'da muazzez vücudunu delen kurşun onunla beraber milletin de sadrını zahmdâr etti.

...

Zavallı büyük vatanperver! Bu kadar fedâkârlıktan sonra hayatının hâTimesi; vatandaş eli ve vatandaş kurşunuyla açılan bir sahife-i ihanet oldu.

Vatandaş eli ve vatandaş kurşunuyla açılan bir sahife-i ihanet!... Lanet sana! Hain ve katil Biga! Allah'ın huzuruna kanlı ve kefensiz na'şıyla gönderdiğin Hamdi'nin ahı ocağını viran, perişan etsin²⁷.”

26 İzmire Doğru, 10 Kanun-ı Sani 1336, No:17

27 M. Esad, “Hamdi Bey”, İzmire Doğru, 28 Şubat 1336, No:35 (Kal'a-ı Sultanîye Mutasarrıflığından alınan 22 Şubat 1920 tarihli şifreye göre “...Biga ile muhabere mümkün olmadığı gibi bütün yollar da mesduddur. Burada da kuvvetin zinhar Biga'ya girmemesi hakkındaki telgraftı gös-terdiler. Ahmed Anzavur'a iltihak eden bütün Çerkes köyleri ile kasaba civarındaki Pomak ve Yörük köyleridir...Binbaşı Kazım Bey ve yaveri Bayramiç tarihiyle Balıkesir'e avdet ediyor. Bizim yalnız başına ileri hareketimiz pek güç ve pek bahalıya mal olacaktır. Makam-ı Ulyaya keyfiyeti iyiden anlatarak bütün tabur mahy olmak üzere Biga'ya girmek kafi ise ilk emirde harekete müheyya bulunmaktayım. Ancak bu kuvvetle kasabada bir iki gün muhafaza-yı mevki ile tekrar kanlı surette haysiyet-i hükûmetin payimal olması muhtemeldir. Ahali fena bir surette zehirlenmiştir. İngilizlerden aşırılan esliha Edremit vasıtasıyla yunanistan'a satılmıyormuş ve saire gibi tagvihât ile câhil ahali ikna edilmektedir...”ATASE Arşivi, K:58, G:72, F:72/1. (Bundan sonra arşiv adı verilmeyecektir. K:Kutu, G:Gömlük, F:Fihrist anlamında kullanılmıştır.), Biga hadisesiyle ilgili olarak 6.3.1920 tarihinde, iş başındaki Salih Paşa hükûmetine ulaştırılan istihbarata göre, “Anzavur Ahmed Kuva-yı Milliye aleyhinde Kuva-yı Ahmediye namıyla bir Teşkilat yapmak istemiştir.”K:65, G:37, F:1

Ölümü İzmir'e Doğru'da böylesine bir üzüntü ve galeyana yol açan Hamdi Bey, Edremit Kaymakamlığı'ndan istifa ederek bazı arkadaşlarıyla birlikte Yunanlılara karşı mukavemet hazırlığına girişen ve Kuva-yı Milliye ile Yunan kuvvetleri arasında meydana gelen ilk çarpışmada - Ödemiş'e yürüyen bir Yunan müfrezesi, 30 Mayıs'ta Hacı İlyaslar'da Kuva-yı Milliye tarafından silahlı karşılanmıştı- milli kuvvetlere komuta etmek şerefini kazanmış bir vatanperverdi.²⁸

Balıkesir Hey'et-i Merkeziye azasından olup Akbaş cephaneliğindeki silah ve malzemenin kaçırılması faaliyetini üstlenerek gerçekleştiren Hamdi Bey,²⁹ Akbaş'taki cephaneleri Anadolu'ya kaçırdıktan sonra Biga'da milli bir alay kurarak Akhisar cephesine göndermeği düşünüyordu. Bu sırada halk arasında Hamdi Bey aleyhinde propagandalar yapıyordu. Bu huzursuzluğu ve olumsuz ortamı haber alan Anzavur, zamanı müsait bularak harekete geçmiş ve Biga ayaklanması böylece gerçekleşmiştir.³⁰ Burada zikretmeden geçemeyeceğimiz ve olayın önemini gösterir bir konu daha vardır ki İzmir'e Doğru'nun yazı işleri müdürü olan Mehmet Esad (Çınar) Bey'in imzasıyla bu sırada çıkmış olan dört başmakale de Necati ve Vasıf Bey'lerin milli kuvvetlerin başında bu isyanla meşguliyetleri³¹ dolayısıyla, bir zaruret neticesi olarak kendisi tarafından yazılmış olsa gerektir. Çünkü zaten çok mühim bir vazife olan Kuva-yı Milliye'nin istihbarat işiyle meşgul olan Mehmet Esad Bey bir daha yazmamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk³²'de Nutuk'unda öneminden dolayı olsa gerektir ki, Anzavur'un bu isyanından ve Hamdi Bey'in şehit edilmesinden bahsetmektedir:

"... Anzavur, Balıkesir ve Biga dolaylarında, oldukça önemli ve tehlikeli durumlar yaratmayı başarmıştı. Balıkesir'de milli cephelerimizi arkadan vurmak istiyordu. Başına bir yığın adam top-

28 Kazım ÖZALP, *Milli Mücadele*, Ankara, 1988, s.15

29 ÖZALP, a.g.e., s.89-91

30 Uluğ İGDEMİR, *Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları*, Ankara, 1989, s.87

31 ÖZALP, a.g.e., s.98

32 Kemal ATATÜRK, a.g.e, s.269

lamıştı. Karşısına gönderilen milli kuvvetlerle Biga'da kanlı bir çarpışma yapıldı. Anzavur galip geldi. Kuvvetlerimizi dağıttı. Toplarımızı ve makineli tüfeklerimizi ele geçirdi. Erlerimizi ve subaylarımızı esir ve şehit etti.

Akbaş kahramanı Hamdi Bey de bu şehitler arasındaydı. Bundan sonra Ahmet Anzavur, kendi adını verdiği Ahmediye Cemiyeti adı altında alçaklıklarını gittikçe artırdı.”

Bu arada Türkiye-Havas-Royter Ajansı Biga Meselesi ve hükûmet başlığıyla “Dahiliye Nazırı, İkdam gazetesinin muhabirine Biga hadisesinin tahkiki için bir hey'et gönderildiğini ve hükûmetçe bir şekavet meselesi telakki edildiğinden müsebbibleri hakkında takibât-ı kanuniyede bulunacağını beyan etmiştir”³³ haberini vermiştir.

Apak³⁴ ise “Anzavur'un Biga'ya girmesinden üç gün sonra İstanbul'dan Ali Rıza Paşa reisliğinde bir nasihat heyeti Biga'ya gelmiş, ahali: “Biz Kuva-yı Milliye istemeyiz” diye bağırarak cevap vermiştir. Hatta Çerkesler, Kuva-yı Milliyecidir, diye nasihat heyetini bile öldürmek istemişlerdir” demektedir.

Anzavur olayının öneminden dolayı İzmirli Doğru bir beyanname³⁵ ile halkı aydınlatmaya çalışmıştır. Anzavur Ahmet gibi şakileri kurtarıcı gibi gösterenlerin kınandığı Hüseyin Vasıf imzalı etkileyici bir başmakalede ise bozguncu kalemlerin yazılarının Ermeniler ve Yunanlılarca nasıl propaganda malzemesi yapıldığına da dikkat çekilmektedir:

“Bu menhûs mâzi-i karibin acı hâtıralarını unutmak mümkün değildir. Ermeni tehçir ve taktîli dolayısıyla Ali Kemal'in, Refii Cevad'ın ve hempâlarının yazdığı yazılar ne felâketengîz tesirler yapıyordu. Ermenilerin ikâ ettikleri fecâyî hiç kaale alınmıyor,

33 İzmirli Doğru, 28 Şubat 1336, No:35

34 Rahmi APAK, *İstiklal Harbinde Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, 1990, s.126

35 İzmirli Doğru, 29 Şubat 1336, No:36

bîkarca Türkün ve İslamın kanını emen Ermeni generali Antranik'in cinâyetleri setr ve ihmal ediliyor; ve fakat bir çok şeni iftirâlarla yüzlerce nâmûskâr Türk vatanperverinin imhâsı taleb ediliyordu. Tasavvur edilsin ki Bogos Nubar Paşa Ali Kemal'in Ermenilerin mâsumiyetine ve Türklerin zulmüne dair yazdığı makaleleri tercüme ettirerek Paris Sulh Konferansına en kuvvetli bir delil tarzında tevdi etmişti. Venizelos ise Rumların gördükleri zulümleri iddiâ ederken, yine bu vatansızların yazdıkları makaleleri isbât-ı müddeâ zım-nunda pek kat'i bir burhân olarak gösteriyordu³⁶.

İzmir Şimal Mıntıkası Hey'et-i Merkeziyesi'nin bir beyannamesine³⁷ göre;

"... Türklerle din ve namus ve ırzlarını muhafaza için onlara misafir olan ve elli, altmış seneden beri, arazi ve emlak ve rütbe, mansıb sahibi olup kardeş gibi geçinen Çerkesler arasına Müslümanlar kardeştir mealindeki Allah'ın emr ü fermanına karşı nifak ve ihtilâf bırakmağa çalıştılar..."

Bu isyan dolayısıyla Hüseyin Vasıf'ın yeni bir makalesini şu sözlerle bitirmesi çok anlamlıdır:

"Damat Ferit Paşalar, Ali Kemaller ve emsali sefiller ne kadar mezbûhane çalışsalar da milletin sada-yı azmini boğamayacaklardır. Milletimiz bütün mevcudiyetini hakimiyeti uğrunda sarf etmeğe karar vermiştir. Binaenaleyh arzu-yı millet daima hakim olacaktır³⁸."

Mustafa Necati Bey'in³⁹ Anzavur Ahmed'in icraatıyla ilgili makalesine yalnızca "Sefil Emeller Hainane Propagandalar" başlığını koyması

36 Hüseyin Vasıf, "Melunane Tertibat", *İzmir Doğru* 3 Mart 1336, No:37.(Hüseyin Vasıf'ın zikrettiği türden bir yazı örneği için bakınız:Ek 1.)

37 *İzmir Doğru*, 3 Mart 1336 No: 37.

38 Hüseyin Vasıf "Arzu-yı Millet Daima Hakim Olacaktır", *İzmir Doğru*, 7 Mart 1336, No:39.

39 Mustafa Necati, "Sefil Emeller ve Hainane Teşebbüsler", *İzmir Doğru* 10 Mart 1336, No:40.

bile anlayana çok şey anlatır. Bu arada Anzavurun hezeyanları tekzip edilir. Cemiyet-i Ahmediye tertibât-ı fesâdiyesi hakkında millet aydınlatılır. Daha sonra “İzmir Şimâl Mıntıkası Hey'et-i Umûmiyesi Nâmına Riyâsetten Tebliğ Edilen” şu çarpıcı beyanname yayınlanır:

"1- Anzavur bir şakidir, bir hâin-i vatandır. Hempâlarıyla birlikte süratle ve şiddetle tedib ve tenkil olunacaktır.

2- Bu mes'elede Türklük-Çerkeslik yoktur. Yapılan harekât-i tedibiye şekâvete ve tertibât-ı ihânetkâraneye karşı bir mücâdeledir. Herhangi kavimden olursa olsun şakiler ve hâin-i vatanlar tedib edileceklerdir. Buna milliyet ve kavmiyet süsü vermek şekavete müzaheretir.

3- Buna hususta lâzım gelen makâmât-ı resmîye nezdinde şiddetle ve azimkâr teşebbüsât icrâsına karâr verilmiştir.”⁴⁰

Mustafa Necati Bey çok anlamlı bir başlık attığı diğer bir makalesinde şöyle demektedir:

“Nitekim Bozkır hadisesi, Anzavur hadisesi, Biga hadisesi... Fakat ne kadar şayân-ı teessürdür ki bu gibi harekât-ı bâgiye, cep-leri düşman altunlarıyla dolu bazı dinsiz, vicdansız, nâmûssuzlar tarafından birer hareket-i siyâsiye ve ulviye olarak ilân edilmektedir. Bunun ilân edenlerin biraz gözleri Anadolu'nun içini görebilecek kadar uzağı görseydi ve kendilerinden nâmûs kıymeti bulunsaydı her halde yazmaktan utanırlardı.”⁴¹

Mustafa Necati, yukarıdaki makalesinde “cepleri düşman altunlarıyla dolu bazı dinsiz, vicdansız namussuzlar” olarak acaba kimleri kastetmektedir? Bunların içinde Türkçe İstanbul'dan Said Molla, Peyam-ı

40 İzmir Doğru, 14 Mart 1336, No:42

41 Mustafa Necati, “Milletin Vahdeti Karşısında”, İzmir Doğru, 17 Mart 1336, No:43.

Sabah'tan Ali Kemal ve Alemdar'dan Refii Cevat'ın da olduğuna şüphe olabilir mi?

Bundan sonraki sayılarda da “Harekât-i Tedibiye”⁴², “Anzavur ve Hempâlarının Şekâvet ve Melanetleri”⁴³ konunun öneminden dolayı birinci sayfadan verilir. İzmirli Doğru Kuva-yı Milliye'nin sesi olarak Millî Mücadele'nin başarısı için olumsuz propagandaların önünü alacak bir yayını tam yerinde ve tam zamanında yapmıştır. Meselâ Büyük Millet Meclisi'nin henüz açıldığı bir zamanda Hüseyin Vasıf şunları söylüyor ve halkı uyarıyordu:

“Vicdanları kara üç dört sefilin teşkil ettikleri bir kaç bin kişilik bir kuvvetle aylardan beri ruh-ı milletten doğarak din ve vatanın harsı olduğunu isbat eden Kuva-yı Milliye'nin dağıtılacağı tevehhüm olundu.

Padişahımız işgal edilerek Damad Ferid Paşa hükûmeti mevki-i iktidara getirildi.

Nihayet bu teşekkül eden hükûmet bir milletten terettiib eden Kuva-yı Milli'ye ilân-ı harb etti. Vasıta-yı icra olan Anzavur gibi, Şah İsmail gibi bir takım zalim şakileri ileri sürdü. Bunlara utanmadan rütbelere verdi. Hududlarda en şeni bir düşmanın cansûz tecavüzlerine karşı ilâ-yı din ve istihlas-ı vatan için çarpışan mücahidleri arkadan vurmaya arzusuyla bir sürü eşkiya güruhunu musallat etti.

İstanbul'da vicdanlarını satmış hainler olan Peyam ve Alemdar paçavraları Şah İsmaili mukaddes kahraman diye ilâna ve Kuva-yı Milliye'nin tamamen perişan olarak rüesanın Balıkesirden firara başladıklarını yazmağa başladılar.

Bazı ecnebi gazeteleri ya cehaletlerinden veya kasd-ı mahsuslarından “Anzavur'un Orduları” serlevhalarıyla bendler neşr

42 İzmirli Doğru, 18 Nisan 1336, No:54

43 İzmirli Doğru, 28 Nisan 1336, No:57

etiler. Damad Ferid Paşa budalası da bütün o rüfeka-yı melanetiyle Anzavur'un muvaffakiyat-ı kahramanesine mutmain, caniyane ihtiraslarının teskininden mütezevvik olarak bir çok âdi beyannameler neşrine başladı.

...

Sersem Damad Paşa'nın şaki paşası Anzavur toplarını ve kuvvetlerini terk ederek kaçtı. Ve hâlâ büyük bir rezaletle kaçmakta devam ediyor.

...

İstanbul'un muhitini dolduran esafil ve edaniye (sefiller ve alçaklara) hitab etmeğe tenezzül etmiyoruz.

Vatanlarının mevcudiyet ve şerefini beş on düşman altununa satacak kadar vicdan ve imandan mahrum olan bu reziller elbette yakında kahr-ı ilahî ve intikam-ı millî ile makhur olacaklardır. Millet-i İslamiyeyi yekdiğerine kırdırmağa sevk eden hain Damad Paşa hükümeti de yakında anlayacaktır ki Kuva-yı Milliye meşruiyet ve kudretini doğrudan doğruya milletten iktisab etmiştir. Bu kadar esaslı bir teşkilatı mahv u ifnaya çalışmak hem vatana ihanettir ve hem de budalalıktır. Milletin lâyetezelzel azmi karşısında Damad Paşa ve hempaları sukut etmeye mahkûmdur⁴⁴."

Anzavur olayını iyi anlamak için konunun başka yönlerine de özellikle dikkat etmek gerekir. İzmirli Doğru 63. Sayısında "Anzavur'un Bir Vesika-ı İhâneti" başlıklı⁴⁵ şu belgeyi ikinci sayfasında vermektedir:

"Bandırma'da Anzavur'un kendi el yazısıyla yazmış olduğu bir kağıd ele geçmiştir. Bu sefilin mâhiyet-i mel'ûnânesi, İngilizler'le nasıl teşrik-i mesai ettiğini göstermek için imla ve ibâre hatâlarını aynen muhâfaza ederek neşrediyoruz:

44 Hüseyin Vasıf, "Hak ve Hakikat Daima Hakîmdir" İzmirli Doğru, 25 Nisan 1336, No: 56.
45 İzmirli Doğru, 19 Mayıs 1336, No:63

Evvêlâ nereden hareket etmek icâb eder. Muvakkaten ve mecbûren tadil edilen İttihadcıların muhasamasında mevcut bulunan ve bulunmayıp da iştirak edecek olan Manyas ve Gönen, Çerkez ve Laz ve Gürcü ve sâir âkvâmı hemen cem edip mikdâr-i kafi silâh ve cepbane ve hanelerinin idâresi için biraz maaş tevzi edip hemen Balıkesir'i işgâl ettikten sonra Soma ve Kırkağaç cihetlerini dolaştığım vakit bütün benimle beraber olmak için söz veren âhâlden de mikdâr-ı kafi işe yarayanlarını alarak... kadar temizledikten sonra Konya'ya doğru yürümek oradan Kuva-yı Milliye'nin reislerinin toplandığı Ankara'da mahdumun koluyla birleşmek üzere Sivas'a. Bu harekâtı İngiliz kuvvetleri takib edecek ve kuvve-i zâhire olacaktır. Derdest edilen bu mel'ânlar, İngiliz ordusuna ve kanununa teslim edilecektir."

19 Mayıs 1920'de İzmir'e Doğru'da yayınlanan bu belgenin muhtevasının doğruluğu, yani Anzavur'un İngilizler"le belirtilen tarzda bir işbirliği yaptığı İngiliz belgelerinde,⁴⁶ İstanbul'da İngiliz yüksek komiseri Amiral De Robect'ten İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a çekilen 11 Nisan 1920 tarihli telgrafla da şüphe götürmeyecek şekilde anlaşılmaktadır. Zaten İngilizlerin bu isyana olan yakın ilgi ve beklentisinin bir işareti olmak üzere gene aynı belge bütünü içinde Anzavur İsyanının işlendiği görülmektedir.

III. MUHALİF BASINDA ANZAVUR OLAYI

Muhالیf basında üç gazete öne çıkar. Bunlardan biri kurtuluş için İngiliz yardımının zorunlu olduğunu ısrarla savunan⁴⁷ Alemdar gazetesidir. Bu konudaki yazılar bilhassa gazetenin sorumlu müdürü ve başyazarı olan Refi Cevat(Ulunay)'ın kaleminden çıkmıştır.

46 Bilal,N. ŞİMŞİR, *British Documents on Atatürk (1919-1938)*, Volume 2, April-December 1920, Ankara, 1975, s.29

47İzzet ÖZTOPRAK, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara, 1981, s. 7.

Bir diğer muhalif gazete ise, Dikran Kelekyan'ın sahipliğini yaptığı Sabah ile Ali Kemal'in imtiyaz sahipliğini yaptığı Peyam'ın birleşmesi neticesinde, sahipliğini Mihran'ın, sorumlu müdürlük ve başyazarlığını⁴⁸ ise Ali Kemal'in yapmaya başladığı Peyam-ı Sabah gazetesidir.

Üçüncü muhalif gazete ise, Said Molla'nın 9 Kasım 1918'den beri yayınladığı Yeni İstanbul (39. sayısından sonra Türkçe İstanbul) gazetesidir.⁴⁹ Gazetenin imtiyaz sahipliğini elinde bulunduran ve "İngiltere ve Biz" başlıklı seri makalelerinde İngiltere'nin samimi yardımlarıyla "temin-i hayat" edilebileceğini işleyen Said Molla, aşırı İngiliz taraftarlığıyla "İngiliz Muhibleri Cemiyeti" adlı ihanet kuruluşunun, en çok faaliyet gösteren, "İngilizden çok İngilizci" bir üyesi idi. Bu üç muhalif gazeteyi temsilen Alemdarın çeşitli sayılarına değineceğiz:

Kuva-yı Milliye'ye yakın olan basını "İttihadçı gazeteler"⁵⁰ olarak adlandırılan Alemdar'ın aynı sayısında "Mustafa Kemal isyanı ilk günler" başlığı ve tarihe geçmesi gereken vesaik izahlı bir yazıyı sütunlarına alması şaşırtıcı değildir. 21 Mart 1920'de "Ahmed Anzavur Bey"⁵¹ başlıklı yazısını, Bursa'nın tathirine doğru, Kuva-yı Gayrimillie'nin hezimetini açıklamasıyla veren Alemdar aleyhte yayını bundan sonra da kesin ve keskin ifadelerle sürdürmüştür. 28 Martta "Ahmed Anzavur Bey Bandırma'da"⁵² haberini veren Alemdar, 31 Martta başmakalesinin sansürce tayı edildiğini belirtirken bu önemli sütunlarında "Biga Hey'eti-Reisi ile Mülakat"⁵³ başlığı altında propagandaya devam etmiştir. 2 Nisan 1920'de "Biga Hadisesi Hakkında Bir Tavzih"⁵⁴ yayınlayan Alemdar'ın ertesi günkü nüshasında Salih Paşa istifasını verdikten sonra "taraf-ı şahanedan yeni kabinenin teşkiline memur buyurulan Damad Ferid"⁵⁵ Paşa Hazretleri'nin fotoğrafını da basmayı ihmal etmediğini görüyoruz.

48 Zekai GÜNER, "Milli Mücadelede Türk Kamuoyunu Oluşturan Basın", *Erdem*, Cilt: 11, S. 31, s. 96.

49 Fethi TEVETOĞLU, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara, 1991, s.59-77.

50 Refi Cevat (Ulunay), "İttihadçı Gazeteler", *Alemdar*, 19 Mart 1336, Aded: 2727.

51 *Alemdar*, 21 Mart 1336, Aded 2759.

52 *Alemdar*, 28 Mart 1336, Aded, 2766.

53 *Alemdar*, 31 Mart 1336, Aded, 2769.

54 *Alemdar*, 3 Nisan 1336, Aded, 2772.

55 *Alemdar*, 4 Nisan 1336, Aded, 2773.

7 Nisan 1920'de Ahmed Anzavur'u öven bir yazıyı fotoğrafıyla⁵⁶ birlikte neşreden Alemdar, ertesi gün yine Ahmed Anzavur Bey'i birinci sayfasından eksik etmemiştir.⁵⁷ 10 Nisan 1920'de ise⁵⁸ “bu defa uhdesine mir-miranlık rütbesi tevcih ve Karesi mutasarrıflığına tayin edilen Ahmed Anzavur Paşa” fotoğrafıyla birlikte gene birinci sayfadadır. İzmire Doğru'nun deyişiyile o artık “Sersem Damad Ferid Paşa'nın Şaki Paşası^{*}”dır.

12 Nisan 1920'de “Mustafa Kemal isyanı ve Anadolu”⁵⁹ başlığıyla propagandaya devam eden Alemdar, 16 Nisan 1920'de “Kuva-yı Milliye (!)nin Marifetleri”⁶⁰ni yayınlamaktadır. 17 Nisan 1920'de Ahmed Anzavur Paşa'nın fotoğrafını da yayınlarak Demirkapı muharebesi⁶¹ başlığını atan

56 Alemdar, 7 Nisan 1336, Aded, 2776.

57 Alemdar, 8 Nisan 1336, Aded, 2777.

58 Alemdar, 10 Nisan 1336, Aded, 2779.

*. (18 Nisan 1920 tarihli ve Sadrazam ve Hariciye Nazırı Damat Ferit imzalı, Padişah onaylı kararname ile “... Kuva-yı İnzibatiye için bir milyon iki yüz elli bin sekiz yüz otuz altı lira tahsisat-ı fevkalade ita edilmiştir.” (K:63, G:22, F:22/2.) Böylece İstanbul'un işgalinden önce çete başı olan Anzavur “sersem Damat Ferit Paşa'nın eşkıya paşası” olmakla da kalmıyor, fesat şebekesi -ülke halkını bir birine kırdırmak için- büyük masraflarla sözde inzibat kuvveti oluşturarak Anzavur'u destekliyordu. Oysa Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktısından öncesine ait vesikalar, O'na ve maiyetine karşı hiç de böyle cömert davranılmadığını ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal Paşa, 12 Mayıs 1919 tarihinde “Harbiye Nezaret-i Celilesine” şöyle diyor: “... tahsisatım hakkında muhasebat-ı umumiye dairesinin elan tereddüd edegelmekte olduğu bunu takib eden memurlar tarafından mesmu-i acizi oldu. Tenvir-i hal için tazvihatla bulunmaklığıma müsaade buyrulmasını rica ederim. İstanbul'a azimetim hakkında Nezaret-i Celilelerinin tebliği vaki oluncaya değin maasım... ordu kumandanlarına mahsus olan on beş bin gurus idi. Hal-i hazır harb olmamağla beraber sulh da değildir...” Kendisine verilen görevin bir ordu müfettişliğinin tahammül edeceği sorumluluğun üstünde olduğunu belirttikten sonra pek çok seyahat gerektiren vazifesinin ifası için çok masraf gerekeceğine değinen Mustafa Kemal Paşa, hiç olmazsa maasının eskisi gibi devam edebilmesi için “... bu memuriyet-i acizi devam ettiği müddetçe karargahının bir harb karargahı halinde telakki edilmesi hakkında icab edenlere evamir-i nezaretpenahilerini istirham eylerim.” sözleriyle durumu ortaya koymuştur (K:14, G:72, F:72/1.). Aynı gün muhasebat dairesine sevk edilen bu yazıyla Kuva-yı İnzibatiye için çıkarılan tahsisatı yan yana koymak yeterince aydınlatıcıdır. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın 13.5.1919 tarihli yazısında, 7.5.1919 tarihli tezkiresiyle müfettişlik karargahı mensuplarını üç aylık olağan ödeneklerinin İstanbul'da verilmesi gereğini istirham ettiği halde ilgili daireden henüz bir sonuç çıkmadığına değinmesi daha da ilgi çekicidir. Bu yazı muhasebat dairesine aynı gün sevk edilmiştir. Ertesi gün ulaştığı anlaşılınca cevapta, talep olunan bu ödenek için üç bin liralık avans verilmesi kararı verildiği görülmektedir (K:14, G:73, F:73/1). Evet, müfettişlik karargahı mensuplarının üç aylık olağan ödeneği toplamı olarak İstanbul'da istenilen avans ile Kuva-yı İnzibatiye için çıkarılan ödenek arasındaki uçurum hiçbir başka söze, yoruma gerek kalmaksızın her şeyi anlatmaktadır. Ordunun ve milletin Mustafa Kemal Paşa'sına verilen para, “sersem Damat Ferit Paşa'nın eşkıya paşası Ahmet Anzavur” a verilenin yanında devede kulak kalmaktadır.

59 Alemdar, 12 Nisan 1336, Aded 2781.

60 Alemdar, 16 Nisan 1336, Aded, 2784.

61 Alemdar, 17 Nisan 1336, Aded, 2785.

gazetenin 18 Nisan 1920'de Balıkesir havalisinde eşkıyalar tedib edilmek üzere haberini verdiğini görüyoruz⁶².

20 Nisan 1920'de Kemal Çetelerinin Tard ve Tenkiline Doğru⁶³ başlığını atan Alemdar 22 Nisan'da "Anadolu'da Vaziyet Kemalîlerin Tenkili"⁶⁴ başlığıyla konuya devam eder, 26 Nisan'da ise "Anadolu Islahatı"⁶⁵ başlığını atar. Halbuki Hüseyin Vasıf'ın yazdığı üzere Anzavur kesin olarak yenilmiştir. Anzavur'un artık ne zaferleri ne de fotoğrafı birinci sayfaya çıkaramayınca Alemdar'ın "Anadolu Harekât-ı Tedibîyesinin İnkişafı"⁶⁶ başlığı altında Ankara'ya doğru, Bolu, Düzce, Çerkeş, Mudurnu, Beypazarı, Safranbolu, çetelerin levs-i şekavetinden tahtir edilmiştir haberiyle Büyük Millet Meclisi'ne karşı yaygınlaştırılmaya çalışılan kalkışmadan medet beklediği görülmektedir. 29 Nisan 1920'de "Anadolu'nun Kemalîlerden Tahtirine Doğru"⁶⁷ başlığı atan gazetenin 30 Nisan 1920'de "Şekavet-i Kemaliye'nin Tahtirine Doğru"⁶⁸ başlığı ile devam etmesi (Peyam-ı Sabah'ın da yayınlarında Alemdar'la aynı yörüngede olmasından dolayı) İzmir'e Doğru'da Alemdar ve Peyam-ı Sabah paçavraları denilmesinin sebebini göstermeye yeter.

Ayrıca evvelce değinildiği üzere yabancı basının Anzavur'a yer verdiği konusunda İzmir'e Doğru'nun doğruyu söylediğini Aybars⁶⁹'ın verdiği bilgiler kanıtlamaktadır:

25 Mart 1920'de Ahmed Anzavur'un yaptığı harekâtın köylüler tarafından desteklendiğini bildiren Times, "milliyetçi haydutlar"ın Biga yakınındaki köyleri yaktıklarını fakat yenildiklerini belirtmiştir. 29 Mart 1920 ise tarihinde Anzavur'un zaferini anlatmıştır.

62 Alemdar, 19 Nisan 1336, Aded, 2786.

63 Alemdar, 20 Nisan 1336, Aded, 2787.

64 Alemdar, 22 Nisan 1336, Aded, 2789.

65 Alemdar, 26 Nisan 1336, Aded, 2793.

66 Alemdar, 27 Nisan 1336, Aded, 2794.

67 Alemdar, 29 Nisan 1336, Aded, 2795.

68 Alemdar, 30 Nisan 1336, Aded, 2796.

69 Ergün, AYBARS, "Millî Mücadele'de İngiliz Basını", I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (21-23 Eylül 1987), Ankara, 1994, s. 823-856.

13 Nisan 1920'de Anzavur'un Biga yöresindeki çalışmalarından övgüyle söz eden Times, 14 Nisan 1920'de Anzavur'un yakında Bursa'yı ele geçireceğini ve bunun da barışa zemin hazırlayacağı ileri sürülüyordu. Şüphesizdir ki Times'ın bahsettiği bu barış Sevr'den başka bir şey değildir. Nihayet Times'ın Nisan ayının sonlarındaki nüshalarında Anzavur'un mağlup olduğu üzüntü ile bildirilmiştir. Bu yayınlar İzmirli Doğru'nun dosdoğru yayın yaptığını da göstermektedir. Times, Anzavur'un yenildiğini üzüntüyle de olsa yazmak yoluna gitmiştir.

14 üncü kolordu bölgesindeki milli faaliyetlerle buna karşı girişilen karşı teşebbüsler 22 Haziran 1920'de başlayan ve bölgenin işgali ile sonuçlanan Yunan ileri harekâtına kadar devam etmiştir. Bununla beraber Anzavur, Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgalinden sonra da bu bölgede yine faaliyette bulunmuş, halka zulümler yapmış ve nihayet ertesi yıl Sakarya Muharebesi'nden sonra Köprülülü Hamdi Bey'in adamları tarafından Biga dolaylarında öldürülmüştür.⁷⁰

SONUÇ

Basın, kamuoyu konusunda en iyi belgedir. Basın kamuoyunu yansıttığı kadar biçimlendirme eğilimi de taşır. İnsanlar gazetelerde okudukları görüşlere çoğu zaman katılmasalar da bu etki söz konusudur. Bu durum okuyucularını hoşnut etmeyi amaç edinen ticarî basın için olduğu kadar özellikle siyâsî basın için de geçerlidir.⁷¹

Anzavur Olayının dönemin basınındaki yansımalarını yukarıda belirtilen çerçevede değerlendirmek gerekir. Anzavur İsyanının basında uzun zaman boyunca geniş bir biçimde yer almış olması hadisenin kamuoyunu ne kadar meşgul ettiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte yapılan yayınlar bir birine taban tabana zıt iki mecrada gelişmiştir. Bunu da dönemin şartlarına ve basındaki kalemlerin tümüyle zıt kutuplarda yer almasına bağ-

⁷⁰ Türk İstiklal Harbi-Batı Cephesi, II.Cilt, II.Kısım, Ankara, 1991, s.52

⁷¹ Maurice DUVERGER, Sosyal Bilimlere Giriş (Çeviren: Ünsal Oskay), İstanbul, 1990, s.100.

lamak gerekir. Basındaki tartışmanın boyutları adeta Türk ve Yunan ordularının savaşı gibidir. Bir yanda Kuva-yı Milliye basını öte yanda ise İngilizlerle yakın işbirliği sevdasını ihanet boyutlarına vardırان basın vardır. Kuva-yı Milliyeci basına göre Anzavur ve onu destekleyenler vatan haini bölücülerdir. Anzavur destekçileri, İngilizlere satılmış, sefil, alçak ve vicdansız kişilerdir. Yaptıkları haince propagandalarla, çıkardıkları iç karışıklıklarla, isyanlarla Yunanlılar ve Ermenilerin ekmeğine yağ süren bu kişiler düşman emellerine hizmet etmişlerdir.

Muhafif basın ise Kuva-yı Milliyecileri asi ilan etmiş ve Milli Mücadeleyi İttihatçılık olarak takdim etmiştir*. Ancak hangi nedenle olursa olsun yaptıkları propagandalar -özellikle İstanbul'un resmen işgal edilışinden sonra iş başına getirilen Damat Ferit'in de açık desteğiyle- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı günlerde çok büyük gailelere yol açmıştır. Bunların en büyüğü de “ sersem Damat Ferit Paşa'nın eşkıya paşası Anzavur Ahmet ve hempaları” tarafından çıkarılmıştır. İstanbul'un işgalinden önce iş başında olan son iki hükûmetin, askerî birliklere, emniyet kuvvetlerine eşkıya başı olarak takip ettirdiği Anzavur'a, Damat Ferit hükûmeti işgali müteakip iş başına geldikten sonra, paşalık tevcih edilerek emrine de Kuva-yı İnzibatiye verilmesi yukarıdaki tanımlamayı doğrulamaktadır.

Milli Mücadele bin bir sıkıntıyla yürütülürken düşmanla savaşıması gereken Kuva-yı Milliye ve ordu birliklerinin üzerine büyük ödeneklerle hazırlanan sözde inzibat kuvveti gönderilmiştir. Oysa Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişı sıfatını taşıdığı bir zamanda, görevi gereği maiyetiyle birlikte Samsun'a gitme hazırlıklarını yapmakta olan Mustafa Kemal Paşa'ya, asayiş sağlamak, Rum ve Ermeni çeteleriyle mücadele etmek için böyle bir cömertlik gösterilmemiştir. Aradaki bu maddiyat farkı muhakkak Milli

* Aslında Milli Mücadeleye muhalif olan basındaki İttihatçı düşmanlığı ve bu düşmanlık çerçevesinde I. Dünya Savaşı ile ilgili değerlendirmeler savaş esnasında İngilizlerin karşı propaganda amacıyla kullandıkları söylemi, üslubu çağrıştırmaktadır. Bu çeşit İngiliz propaganda beyannamelelerinin en iyi örneklerinden biri için bakınız: Vahdet KELEŞYILMAZ, 'Teşkilât-ı Mahsûsa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918), Ankara, 1999, s.158-160.

Mücadele taraftarı basınım çektiği sıkıntıların da bir nedeni olmuştur. Çünkü Kuva-yı İnzibatiye'yi kuran ya da kurduranların Kuva-yı Milliye aleyhindeki basını açıktan ya da hiç olmazsa gizlice desteklemek yolunda her hangi bir çekinceleri olamazdı. Milli Mücadeleye sıcak bakan gazetecilerin payitahtta zaten kısıtlı olan yazım özgürlükleri, İstanbul'un 16 Mart 1920'deki işgale uğramasından sonra tamamen sıfırlanmıştır. Bu nedenle Anzavurcular ve onların basındaki yandaşlarıyla, arkalarındaki İngiliz İntelejensiyasıyla mücadele etmek görevi Anadoludaki Kuva-yı Milliye basınının omuzlarında kalmıştır. Basında yaşanan karşılıklı polemiklerde, İttihatçılıkla itham edilen Kuva-yı Milliyeciler düşman kelimeleri ecnebi altınlarını almakla da suçlamışlardır*.

Sevgili Anadolu'muz, Türkün bu ezeli ve temiz yurdu, hâin ve vahşi parmaklarla parçalanmağa başladı.. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar, Yunanlılar bütün bu kabile-i medeniyet lekeli vicdanlarını Türk kanlarıyla temizlemek istediller..."⁷²

Evet Kuva-yı Milliyeciler böyle diyor, vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığına kastedenleri böyle anlatıyordu. Mondros Mütarekesi'nin ardından meydana gelen yabancı işgal ve müdahaleleri, Türk milletinin maruz kaldığı zulüm ve vahşetin derecesi düşünülünce hiç de haksız sayılmazlardı. Fakat bu kabile-i medeniyetin(!) yaptıklarını tespit ederek yazmak ve günümüze bir ibret numûnesi olarak intikal ettirmek için yazılanlar arasında bozguncu propaganda karşısında mücadele anlamı taşıyan yazılar belki hepsinden önemlidir. Çünkü içerde birlik ve dirlik olmadan düşmanla yapılan savaş kazanılamazdı.

* Bu polemğin bir örneği için bakınız; EK II.
72 Hüseyin Vasıf, "Son Tahavvüller", **İzmir'e Doğru** 20 Haziran 1336, No: 72.

EKLER

EK I - Alemdar'ın 8 Mart 1919 tarihinde -Damat Ferit hükûmeti henüz iş başına gelmişken- yayınladığı, Refii Cevad'ın bir yazısı:

OSMANLILIK ve KABİNE

İttihâd ve Terakki çetesinin memlekete yaptığı cinayetlerin başına, Osmanlılığa karşı bile bile yaptığı suikastı yazmak lazım gelir.

Bütün Osmanlılar, harb bu son şekli keşbettiği zaman bunun acısını anladılar. Biraz daha dûrbîn olanlar bunu evvelden görmüşler ve anlamışlardı...

...

Avrupa efkâr-ı umûmiyesi bu gürültü arasında Osmanlı memleketinde türeyen birkaç caniyi tefrik etmiyor veyahud etmek istemiyor. Ortada ezilen anâsırın feryâdı Osmanlılığın feryâdını bastırarak bir gürültü yapıyor.

...

Mesela son zamanlarda Avrupa'nın en ziyade meşgul olduğu anâsırdan Rumlar ve Ermenileri ele alalım.

Memleketimizde sâkin olan Rumlar evvelden beri -kendi sayleriyle olsun- bu vatanda yaşadılar. Her türlü derdimize ortak oldular. Biz fikirde onlarla beraber bu vatanın hakiki evladı olduklarını daima hatırdan dūr tutmamalıdır. Ortada müdafaa edilecek bir koz varsa Rum vatandaşlarımız bizim ile el ele o hukuku müdafaa etmelidirler. Eyyama tâbi adamlardan olmadığımız için hayat-ı siyasiyeye atıldığımız günden beri talib olduğumuz bu fikrî burada tekrar ediyoruz.

Ermenilere gelince; ... Dört şakinin anasır arasına sokmak istediği tefrikadan dolayı Ermenilerin bütün Türkler hakkında hiçbir zaman gayr-i muhikk düşüncelere sâlik olacaklarını zannetmiyoruz.

...

Orada yakan, yıkan, çalan, çırpan o melun çetenin yardakları olan beş on hayduddan ibaret idi.

Tevfik Paşa hükûmeti, ... hiçbir zaman bu hakk-ı mağsubı yerine iade edemedi. Edemeyeceğine biz dahi kail idik. Fakat bugün Hürriyet ve İtilaf kabinesi buna karşı en azimperver, en ciddî, en şedîd tedabiri elbette ittihaz edecektir.

Çünkü Osmanlılık rabitasını kırmak için o kırılış ellerin yine o kırılış kalemlerle ne hezeyanlar savurdıklarını biliyoruz. Mesela Rum vatandaşlarımız hakkında çete birden bire bir boykotaj ilan ederdi. Bunu resmen yapmaz, üşenmeden, düşünmeden adamları vasıtasıyla hususî surette propagandalar yapardı. Zabıtasına türlü talimat vererek bir bakkal dükkanını içki sattırıyor diye kapattırır, ağır cezalar aldırır. Maksud nedir? Bakkal Bedos bakkallık etmesin, Neden? Bedos Ağa vergi vermiyor mu? Bedos Ağa kesb-i servet ederse Osmanlı devleti kesb-i servet etmiş olmayacak mı?

Altı yüz senedir Bedos Ağa ile gül gibi geçindikten sonra bu adamların fenalığı şu on senede mi meydana çıkıyor? Halbuki çete bunu hiç yaptığını bilmeyen deli gibi yapar. Perdenin akasında çeteyi tahrik eden gizli bir el vardır. Mesela Selanik'ten gelen ne idiği bellisiz birisi orada bakkallık edecektir. Maksud o serseriye sivirtmek, biçare Bedos'un senelerce uğraşarak edindiği hakk-ı muktesib-i manevisini gasbetmektir.

Bunu kimse bilmez, dükkana giren bir polis, propagandayı yapan fesli bir dinsizdir. Bu hacıların haçı zir-i bağldadır. Bunları meydana atacağız.

Bugün gazetemizin şu en yüksek kürsüsünden bütün mağdur vatandaşlarıma bağıryorum.

Rumların hukukunu arayacak olan Mösyö Venizelos değildir. Er-

menilerin pâyimâl edilen hukuk-ı meşruasını temin edecek olan Bogos Nubar Paşa değildir.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın mevki-i iktidara getirdiği Hürriyet ve İtilaf hükûmeti olan Damad Ferid Paşa kabinesidir.

Kabine, mazlum Türkler ile beraber bütün anâsırın hakkını temin edecek ve kanlı ellerin öldürmek istediği Osmanlılığı ihya edecektir.

EK II - İzmirde Doğru'nun 18 Şubat 336 (1920) tarihli sayısında ikinci sayfanın hemen hemen tamamı çok ilgi çekici bir polemigi yansıtmaktadır:

"ALEMDAR'A CEVAB

Bedbaht vatanımızın felâketleriyle âdeta istihza; nâmûs ve şeref-i milliyi unutarak yabancı ve düşman emellere vâsıtâ-ı mel'anet olan Alemdâr paçavrasının 15 Şubat tarihli nüshası şu şeni iftirâlarla bermutad televvüs ediyor:

"Kahramanlar Kim?..

Balıkesir'de İzmirde Doğru ünvânıyla münteşir bir gazete var ki bu varakpârenin sadr-ı sâbık Ferid Paşa ve Mustafa Sabri ve Zeynel Abidin Efendiler hazerâtına karşı vâki olan rezilâne iftirâlarını kaydetmiştik. Muhâbirlerimizden bir zat da bu varakpâre muharrirlerinin hüviyetlerini bize bildirmek lütfunda bulunuyor. Biz de muhacimlerimizin mahiyeti iyice anlaşılın diye aynen dercediyoruz: Hareket-i Milliye'nin hâdim ve mürevvici olmak üzere Balıkesir'de Kuva-yı Milliye karargâhında dâire-i mahsûsa'da yazılıp basılan İzmirde Doğru gazetesinin müdir-i mes'ulü Hüseyin Vâsıf ve ser muharriri Mustafa Necâti Beyler kimdir? Bu kahramanları tanıtmak istiyoruz. Bu iki genç biri diğerinden aşağı kalmayacak kadar çeneleri kuvvetli iki hatiptir. Şark mektebi nâmıyla İzmir'de bir mekteb kurmuşlar; Mustafa Necâti müdürlüğünü, Vâsıf da tarih muallimliğini deruhde edinmişti. Mektebin varidâtıyla idâre olunamaması yüzünden mekteb binâsının bedel-i icârını veremediler. O sıralarda ecnebi mekteblerini işgâl moda olmuştu. Bunlar da Frenk mahallesindeki "Sen Jozef" Fransız mektebini işgâl ettiler. Orasını Şark Mektebi ittihâz ettiler. Mektebin üçyüzbin Franklık kütüphanesini dağıttılar, mektebin demirbaş eşyâlarını paylaştılar. Halılar, yatak takımları, matbah takımları ne var ne yok geceleri taşındı. Mekteb harâb bir halde bırakıldı. Binlerce lira değerindeki bu eşyâlar bu iki vatanperverin yağmasına uğradı.

Şimdi Fransa hükûmeti Hükûmet-i Osmaniye'den bu mekteb için tam yetmişüçbin lira zarar istiyor. İzmir'in işgalini müteakib yakayı ele ve-receklerini düşünen bu iki genç İzmir'den kaçtılar. Kuva-yı Milliye'ye iltihâk ettiler. Şimdi onların yalayıp yuttuğunu zavâllı millet ödeyecek. Zavâllı Anadolu âhâlisi, Kuva-yı Milliye kahramanı diye bunların ellerini öpüyor. Bunların iftirâ ve küfürlerini okuyor. İzmir'e Yunan Polis Mü-dürriyeti bu gazetenin duhulünü men' etti. Zavâllı satıcılar iyice çekecekti. Şimdilik bu kadarcık bir menkbe kâfidir zannederim.

İzmir, Şubat 336, mim, dal.”

Biraz vicdân taşıyan bir insânın isnâd etmekten ihtirâz edeceği bu denâetkârâne iftirâlar eğer doğrudan doğruya şahsî nâmûs ve vicdâna ta-arruz olmasaydı; hiç şüphesizdir ki her türlü mehâlîke rağmen milletın sadâ-yı azmine ma'kes yapmak istediğim gazetemizin kıymetli sütunlarını böyle yazılarla işgâl etmekten ictinâb ederdim. Ve pek iyi takdir ediyorum ki vatan ve vicdânını beş on ecnebi altununa satacak kadar denî olan bir gazetenin hücûmları şahsım için bir şeref-i azim ve mefkûre ve faaliyet-i vatanîyem için de bir sâik-i teşcidir.

Fakat kârilerimizin afvlarını istihâm edeceğim; çünkü büyük ve necib milletimin mukadderâtıyla alâkadâr bir vazife başında bu-lunmaklığım dolayısıyla şahsiyetime sıçratılmak istenilen bu lekeleri müf-terîlerin çehrelerine iade etmek mecbûriyetindeyim:

1. Damad Ferid Paşa ve rüfekâ-yı ihânetini müdâfaa için beyhûde uğ-raşıyorsunuz;...

Selâhiyet-i resmiye ile beş altı ay evvel buraya gelen ricâl-i devletten bir zât sadrazama hakâyıkı izâh için gönderdiği memur-ı resmî Yunan fecâatlerini ve vakâyi-i vahşiyânesini izâh ederken Damad Paşa'nın “yok cânım; bunları bari bize söylemeyiniz. Bu vakâyi-i vahşiyâne kolordu ku-mandanlarımız tarafından bir faide-i siyâsiye için mahsus uydurulmuş şey-lerdir ve bu tarzda hareket lâzımdır” cevâbıyla ibrâz-ı dehâ ettiğini bu mil-let unutamaz.

...

Ve yine şerik-i cinâyetiniz Ali Kemâl Bey'in bir meclis-i vukelâda resmen söylediği sözlerini de icâbında en muhterem ricâl-i hükûmetimizi istişhad ederek isbât edebiliriz.

O zamanki kabinede bulunan sâhib-i hamiyet bir nâzır İzmir'deki Yunan taarruzuna karşı müdâfaa eden milli kuvvetlerin vaziyet-i siyâsiyemize pek mühim tesirler yapacağını müdelleden izâh ve isbât ederken dâhiliye nâzır Ali Kemâl Bey şu cevabları veriyor: "Evet, milli hareketin pek büyük fâideler tevlid edeceğini takdir ederim; fakat ne yapayım ki bu milli hareketlerin sonunda ittihadcılık doğacaktır; binâenaleyh ne olursa olsun şimdiden önüne geçmeliyiz."

Evet ey bedbaht milletim! Senin her türlü mukaddesât-ı dinîyen, şerefî, nâmûsun, hayâtın mahvolsun.

Zarar yok! Kâfi ki Ali Kemâl Bey'in tevehhüm ettiği ittihadcılık meydana gelmesin!

İşte bu kadar sefil bir zihniyeti taşıyan hainlerin mâhiyetini ortaya koymak Alemdâr nazarında rezilâne iftirâ oluyor.

Daha var! Yine Ferid Paşa kabinesinin âzâsından birine bağı yanmış bedbahtlar tarafından Yunan vahşetleri izâh edilirken verilen cevâbı kâriyerim okusun da muhâliflerimizin mâhiyet-i denâetkârâneleri tamâmen taayyün etsin.

"Ne yapalım, Yunanlılar bütün milletimize mezâlîm ikâ etmiyorlar. Yalnız İttihadcıları takib ediyorlar. Bu ise cezâlarıdır, çeksinler." Ve nihâyet ey Alemdar'ın vicdânsız ve vatansız sâhibleri!

Dâhiliye nâzırlarımızın bu harekât-ı milliye için buraya verdikleri resmî şifrelerin ihtivâ ettiği mel'ûnâne maksadları da gâyet iyi biliyoruz.

Ve bunları da icâbında intişâr edeceğiz. O zamanki hükûmetinizin âhâli-i İslâmiyemizi yekdiğeri aleyhine silâhla döğüşürmek için yaptığı tertibât-ı ihânetkârâneyi ve Türk vataperverlerini kırdırmak için Anadolumuzun muhtelif mahallerinde bulunan ecnebi kuvvetlerini istimâl etmek istediğini biliyoruz. Bu tertibât-ı müfsidkârânenin de vesâik-i resmiyesine mâlikiz. Bunu da iyi bilesiniz!...

Feyizkâr Anadolu'nun evlâdları zannettiğiniz gibi şuuruz ve hissiz değıldir. Hassastır, müdriktir ve mukadderdir. Sefillerin ellerini öpmez; fakat vatani için sâdik ve fedâkâr olanları da dâima ta'ziz eder ve bir sertâc-ı mefharet olarak taşır!

Sizler orada istediğiniz kadar havlayınız!

Muazzez Anadolu vahdet ve istiklâlini kurtarmağı ve sizin gibi sefilleri mahvetmeğı kat'iyyen azmetmiştir.

2. Ben ve arkadaşım sizin o maskeli ve imzâsını saklamakla denâetini isbât eden muhabirinizin dediğı gibi İzmir'de hususî teşebbüs ve gayretimizle Şark Mekteb-i İdadisi'ni açmış ve yaşatmıştık. Bu mekteb uğrunda yaptığimiz fedâkârlıkları; ve hükûmet resmî mekteblerini idâre için müşkilât çektiğı zamanlarda bizim yaşatmağı muvaffak olduğumuz bu müessesesi-i irfânın ifâ ettiği hidemâtı tafsile lüzûm görmem. Buna İzmir'in bütün muhiti şahittir.

Ve yine muhabirinizin dediğı gibi hükûmet tarafından bize verilen Sen Jozef mektebini teslim etmiş ve hakikaten oradaki kütübhâne ve hikmethâne, kimyahâne ve bazı eşyâlar mektebden çıkmış ve arabalarla taşınmıştı.

Fakat sizin isnâd ettiğiniz gibi bizler tarafından yağma edilerek değıl. Resmî makâmâtın emirleriyle ve resmî memurlar marifetiyle yine resmî müessesâta naklolunmuştu.

İşte vesâiki neşrediyoruz, artık biraz vicdân ve hayâ taşıyorsanız efkâr-ı umûmiyeden afv istirhâm ediniz; fakat nerede; sizler için hayâtta sâik-i şöhret denâet ve ahlâksızlıktır!

...

Maarif Müdürü Namık Beyefendi şimdi Darülfünûn, Fünûn Fakültesi müdürüdür. İstanbul'dadır. Bu zât-ı muhteremi de her zaman istişhâd edebiliriz.

Şimdi anlaşıldı mı? Sefil müfteriler!

Vatanlarının nevhât-âlâmı karşısında bütün istikbâllerini, hayât ve gâyelerini fedâ ederek didişen gençlere hilâf-ı hakikat olarak taarruz etmek denâini ne imiş? İzmir'den Yunanlılardan kaçıp gelmedim. İzmir'in işgâlinde İzmir'de değildim. İstanbul'da idim. Bu işgâl-i müellemi haber aldığımin ertesi günü İstanbul'dan hemen ayrıldım. Ve vatanımı tahlis için vazifem başına koştum. Bugünkü netâyic-i mesude karşısında müftehirim. Çünkü bu asil millet; düşmanın topları ve kurşunları karşısında göğsünü siper yaparak nâmûs ve şerefini tahlis ediyor! Ve İzmir'imiz bu azm-ı millî ve mücâdele-i vatanperverane karşısında muhakkak kurtulacaktır. Sizler orada eyvâh! vatan kurtuluyor ve ecnebi altunlarını gâib ediyoruz diye istediğiniz kadar tepininiz! Vatan hâini sefiller!.

Hüseyin Vasıf'

ÖZET

Milli Mücadele yıllarının şartlarından dolayı dönemin gazetelerinde önemli bir propaganda savaşı da yaşanmıştır. Kuva-yı Milliye yanlısı ve karşıtı gazetelerde yer alan Anzavur Olayı'nın boyutları Türk-Yunan savaşının yarattığı karşıtlık kadar keskindir. Biri Kuva-yı Milliye yanlısı , diğeri karşıtı iki gazeteyi temel alan bu makalede görüleceği üzere, Kuva-yı Milliyeci basına göre Anzavur ve onu destekleyenler İngilizlere satılmış sefiller , alçaklar ve vatan hainleridir. Muhalif basın ise kamuoyuna, Kuva-yı Milliyecileri, Atatürk ve arkadaşlarını asi ve Milli Mücadeleyi İttihatçılık olarak sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anzavur Ahmet, Mustafa Kemal Atatürk, Kuva-yı Milliye, İzmir Doğru, Alemdar

ABSTRACT

In the newspapers of that period, it has been happened that an important struggle of propaganda because of the conditions of the National struggle. The scale of the Anzavour Evident that took place in the opposition and partisan newspapers, is as sharp as the contrat created by the Turkish - Greek Battle. As it can be seen in this article, inwhich it is based on the opposition and partisan newspapers, according to the partisan press of the National Forces, Anzavour and his partisans are treacherous persons directed by the British. The opposition press had introduced the National Forces, Ataturk and his close-comrades as rebellious and the National Struggle as Unionism to the public opinion..

Key Words: Anzavur Ahmet, Mustafa Kemal Atatürk, National Forces, Toward İzmir, Alemdar